

Krzysztof Dawid Majus, *Izaak Erter (1792–20.04.1851). Żydowski pisarz-satyryk, który spędził młodość w Wielkich Oczach*, [tekst publikowany: <http://wielkieoczy.itgo.com/>]

Izaak Erter

Izaak Erter, żydowski pisarz-satyryk, urodził się w roku 1792 we wsi Koniuszki (gmina Fredropol, pow. Przemyśl), gdzie jego ojciec, Szmuel, prowadził gospodę. Zgodnie z panującym wówczas zwyczajem, Izaak po ukończeniu 13 lat został ożeniony z córką rabina z Rybotycz, jednak po sześciu miesiącach młodziutka żona zmarła. Ojciec Ertera nie zwlekał i wkrótce ponownie ożenił młodego wdowca ze starszą o sześć lat Chają-Sarą, córką szanowanej rodziny z Wielkich Oczu. Po ślubie, 14-letni Erter przeniósł się do domu swego teścia. Dorastał w środowisku bardzo pobożnych chasydów. „Moje pojmowanie świata nie rozbłysło w tych ciemnościach” – tak opisywał później swoje dzieciństwo i wczesną młodość.

Gwałtowna zmiana, która wpłynęła na całe dalsze życie Ertera, nastąpiła właśnie w Wielkich Oczach, gdy do miasteczka przybył młody, wykształcony, znający obce języki, Józef Tarler. Tarler zaprzyjaźnił się z Erterem i „otworzył oczy” kilkunastoletniego fanatycznego chasyda, zapoznając go ze średnio-wieczną filozofią żydowską i z literaturą żydowskiego oświecenia (Haskala). Wywarło to ogromny wpływ na Ertera, który przekształcił się z pobożnego chasyda w zdecydowanego przeciwnika tego ruchu. W roku 1813 opuścił Wielkie Oczy i osiedlił się na krótko w Jaro-

sławi, gdzie utrzymywał się z udzielania prywatnych lekcji hebrajskiego i przedmiotów świeckich. W maju 1814 próbował uzyskać posadę w szkole w Tarnopolu, a gdy to się nie powiodło przeniósł się do Lwowa, gdzie nadal trudnił się prywatnym nauczaniem. Wkrótce zajął prominentne miejsce w kręgach lwowskiej Haskali. Spowodowało to szybką reakcję kręgów ortodoksyjnych i 10 maja 1816 Izaak Erter został potępiony przez rabina Lwowa, Jakuba Ornsteina.

W wyniku kłatwy Erter musiał opuścić Lwów i w roku 1818 przeniósł się wraz z żoną i dziećmi do Brodów, gdzie w r. 1823 otrzymał posadę w nowo powstałej szkole realnej dla młodzieży żydowskiej. Pragnąc zapewnić rodzinie lepszy byt, podjął w roku 1825 studia medyczne na uniwersytecie w Budapeszcie. Po ukończeniu studiów z tytułem magistra chirurgii powrócił w r. 1829 do Galicji, gdzie prowadził praktykę lekarską, głównie wśród biednych, początkowo w Rawie Ruskiej (do 1831), a następnie ponownie osiadł w Brodach.

Izaak Erter zmarł 20.04.1851 w Brodach. Jego żona, Chaja-Sara, przeżyła go o miesiąc.

Kłątwa rzucona przez rabina Ornsteina wywarła na Erterze wielkie wrażenie. Doszedł do wniosku, że nie tylko chasydyzm, ale także cały świat ortodoksyjny to wsteczne siły, z którymi należy walczyć. Podjął tę walkę jedynym orężem, jakim dysponował – słowem i siłą satyry.

Swe pisane w języku hebrajskim artykuły, które zapewniły mu poczesne miejsce pośród

żydowskich satyryków, publikował od 1848 r. we własnym czasopiśmie „He-Haluc” („Pionier”), w którym propagował wśród galicyjskich Żydów idee oświeceniowe, zwalczając ignorancję, przesady i zabobony. Wspierał w nim także zakładanie przez młodych Żydów kolonii rolniczych.

Erter jest autorem sześciu utworów satyrycznych w języku hebrajskim, noszących wspólny tytuł „Stróż domu Izraela”:

Waga, Brody 1823;

Chasydyzm i mądrość, Wiedeń 1836;

Skarga Saniego, Sansaniego i Samangalufa, Praga 1838;

Wrzuci w głębokości..., Praga 1840;

Wędrowka duszy, Lipsk 1845;

Stróż po powrocie z Karlsbadu, Brody 1850

Najsłynniejszym z nich jest „Wędrowka duszy”, satyryczny opis kolejnych wcieleń: chasyda, żaby, kantora-pijaka, ryby, poborcy podatków, sowy, kabalisty, kreta, przekupnego grabarza, psa, zazdrosnego rabina, lisa, chasydzkiego cadyka, osła, lekarza, indyka, a w końcu ustosunkowanego i głupiego bogacza, który opowiada pisarzowi o poprzednich wcieleniach.

Utwory zebrane Ertera wydano pośmiertnie w Wiedniu pod wspólnym tytułem „Stróż domu Izraela” (Wiedeń, Wydaw. Meir Letteris 1858). Później były wielokrotnie wznawiane, aż do naszych czasów.